

"Παράτα με...." *

Του Μπέμμη Ιωάννη , Φιλολόγου

*Ο Ι. Μπέμμη είναι καθηγητής που υπηρετεί στο Γυμνάσιο Νισύρου.

"Παράτα με...." Φράση που δηλώνει αντίδραση - αντίσταση και χρησιμοποιείται συχνά σ' όλες τις εξελικτικές βαθμίδες του ανθρώπου.

Η παρούσα έκφραση θα μας απασχολήσει ως λεκτική, συνειδητή αντίδραση του εφήβου δηλούσα οργή, θυμό και αντίσταση προς τη συμπεριφορά του γονέα ή του καθηγητή ή κάποιου άλλου προσώπου με την οποία επιχειρείται η χειραγώγηση του εφήβου. Επίσης μέσω της ακραίας αυτής λεξιλογικής έκφρασης του τίτλου υποδηλώνεται και η ευθύνη κυρίως των μεγαλύτερων να συναινέσουν και να αποδεχθούν τα ίδια το χαρακτηριστικά της εφηβείας - που θα αναλύσουμε παρακάτω - είτε επειδή ο ίδιος αυτοθεωρούνται αυθεντίες είτε επειδή ο καθαυτός διάλογος είναι ξένος προς αυτούς είτε για λόγους προστασίας είτε επειδή η αυταρχικότητα βολεύει τη θέση τους.

Αλλά τι είναι εφηβεία;

Είναι η τελευταία φάση ανάπτυξης του ανθρώπου και χρονικά εκτείνεται από το 12^ο με 13^ο έτος περίπου ως το 19^ο. Η εφηβεία αναφέρεται σε μια αναπτυξιακή περίοδο διάρκειας 7 ως 8 χρόνων και περιλαμβάνει τις αλλαγές που συμβαίνουν και στους τέσσερις βασικούς τομείς της αναπτύξεως το βιολογικό, το γνωστικό, το συναισθηματικό και τον κοινωνικό τομέα.

1. Στο βιολογικό τομέα από την ηλικία των 12 ως αυτή των 16 ετών οι μεταλλαγές της ήβης είναι ραγδαίες και συμβαίνουν σ' όλες τις παραμέτρους του σώματος ύψος, βάρος, αναλογίες, θέση και λειτουργία των οργάνων με κορυφαία σωματική αλλαγή της ζωής την ωρίμανση των γεννητικών αδένων και κυττάρων που χρησιμεύουν για την αναπαραγωγή του ανθρωπίνου είδους.

2. Στο γνωστικό τομέα η σκέψη μπορεί να κινείται όχι μόνο στο χώρο του συγκεκριμένου και του υπαρκτού όπως συμβαίνει στην παιδική ηλικία άλλο και στο χώρο του πιθανού των θεωριών και των υποθέσεων. Μπορεί να συλλαμβάνει και να επεξεργάζεται όχι μόνο ότι έχει υπάρξει ή υπάρχει αλλά και ότι μπορεί να υπάρξει.

Έτσι με δεδομένα την αφηρημένη σκέψη ο έφηβος προκρίνει και προτείνει θεωρητικά πρότυπα για την επίλυση των ατομικών και κοινωνικών μας προβλημάτων. Επίσης έχει τη δυνατότητα ελέγχου των παραδομένων αξιών, στις οποίες καλείται ο ίδιος να προσαρμοσθεί και να ρυθμίσει τη ζωή του.

Γενικά η εφηβεία από την άποψη αυτή είναι μια περίοδος κατά την οποία δια-

φωνεί ο νεανικός ιδεαλισμός του με την πραγματικότητα. Είναι δείγμα ψυχικής υγείας η διαφωνία αυτή, αν με την κατάλληλη συμπαράσταση οδηγήσει τον έφηβο όχι στην επαναστατική και επιπόλαια κρίση αλλά στη βαθύτερη κατανόηση αυτών των αξιών.

3. Στο συναισθηματικό τομέα ο έφηβος βιώνει ποικίλες ψυχικές εντάσεις και παρουσιάζονται σημαντικές αλλαγές στη συμπεριφορά του οι οποίες εμφανίζονται κυρίως στα πρώτα χρόνια της Εφηβείας, δηλαδή την περίοδο της ήβης (στην ηλικία των 12-16 ετών).

Ο ψυχικός αναβρασμός αυτής της ηλικίας θεωρείται ότι είναι αποτέλεσμα των βιολογικών αλλαγών της ήβης και κυρίως των ορμονών.

4. Στον κοινωνικό τομέα η τάση για ανεξαρτητοποίηση από τους ενήλικους και για συμμόρφωση προς την ομάδα των συνομήλικων φθάνει στο αποκορύφωμα τους.

Ο έφηβος αισθάνεται συχνά την επιθυμία να ανεξαρτητοποιηθεί από την οικογένεια, ζητά να χειραφετηθεί από τη μορφή της παιδικής υποταγής στην πατρική εξουσία. Αυτή όμως η εσωτερική διάθεση του για αυτονομία και αυτοδιαχείριση συχνά γίνεται η αιτία προστριβών και διακοπής της επικοινωνίας μεταξύ γονέων και παιδιού. Επίσης κατά την ίδια περίοδο αναδύονται μέσα του και τείνουν να διαμορφωθούν οι κλίσεις του, τα επαγγελματικά διαφέροντα του και μαζί μ' αυτά ο αγώνας για οικονομική ανεξαρτησία.

Όλες αυτές τις ψυχικές ανάγκες και διαθέσεις τις βρίσκουμε, σε κάθε κανονικά έφηβο γι' αυτό χρειάζεται ο έφηβος τώρα, περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη φορά τη βοήθεια, την αγάπη και την προστασία των ωρίμων.

Βασικό καθήκον των γονέων και των καθηγητών είναι να προωθήσουν και να καθοδηγήσουν τη χειραφέτηση του εφήβου, να του δίνουν την ευκαιρία να συμπεριφέρεται σαν ανεξάρτητο πρόσωπο σε όσους τομείς είναι δυνατό τούτο να γίνει. Έτσι αποκτά την απαραίτητη για τη ζωή αυτοπεποίθηση. Στο σημείο αυτό πρέπει να τονίσουμε ότι το σπίτι παραμένει και κατά την εφηβεία το σπουδαίο κέντρο, όπου διαμορφώνεται η προσωπικότητα του εφήβου. Το σπίτι επιδρά αποφασιστικό στην προσωπικότητα, του προσφέρει την ασφάλεια και την αγάπη που του χρειάζεται. Το σχολείο και η κοινωνία από την άποψη των σχέσεων τους με τον έφηβο είναι στην πραγματικότητα προεκτάσεις του σπιτιού.

Τον τομέα αυτόν αφορούν και οι σχέσεις που αναπτύσσει ο έφηβος με τους συνομήλικους του. Αφιερώνει σημαντικό μέρος στα ενδιαφέροντα των συνομήλικων του με σκοπό να αναδειχθεί η ομάδα στην οποία ανήκει. Όλοι σχεδόν

οι έφηβοι επιθυμούν να αναδειχθούν στα ματιά των άλλων μελών της ομάδας τους σε ηγεμονικές φυσιογνωμίες και για να το επιτύχουν υιοθετούν ορισμένες φορές ακραίες συμπεριφορές. Άλλωστε μεγάλη σημασία έχει ο ρόλος που ένας έφηβος αναλαμβάνει μέσα στην ομάδα του, γιατί δεν καθορίζει μόνον την παρουσία, αλλά και την μελλοντική κοινωνική προσαρμογή του. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι ορισμένες φορές η επιθυμία του εφήβου για κοινωνική αποδοχή τον οδηγεί στην δουλική συμμόρφωση και υποταγή στην ομάδα των συνομηλίκων με απρόβλεπτες συνέπειες για τον ίδιο.

Οι πιο συνηθισμένες επιδράσεις των βιοσωματικών αλλαγών στη συμπεριφορά του εφήβου.

α) Επιθυμία να μείνει μόνος του: Το παιδί στην ηλικία των 12-13 ετών αρχίζει να στρέφεται στον εαυτό του, να χάνει το ενδιαφέρον του για τους άλλους, αλλά και να αποσύρεται από τις ομαδικές δραστηριότητες. Η απομάκρυνση του από τους συνομηλίκους συχνά συνοδεύεται με προστριβές με τους πρώην φίλους του και σε ορισμένες φορές παρατηρείται απόσυρση από τις οικογενειακές δραστηριότητες (δεν συμμετέχει σε διακοπές, εκδρομές ή επισκέψεις της οικογενείας).

β) Αποστροφή προς την εργασία: Ενώ το παιδί τις προηγούμενες ηλικίες έδειχνε ενδιαφέρον για τις παραγωγικές δραστηριότητες τώρα στην εφηβική ηλικία δείχνει μονίμως κουρασμένος και απρόθυμος να εκτελέσει τις υποχρεώσεις του τόσο στο σπίτι του όσο και στο σχολείο. Η απροθυμία αυτή ως συνέπεια της γρήγορης βιοσωματικής ανάπτυξης επιφέρει συνήθως την απότομη πτώση της σχολικής του επίδοσης.

Επίσης τα αρνητικά σχόλια που συχνά κάνουν οι γονείς για την στάση αυτή των παιδιών τους έχουν σαν αποτέλεσμα να την ενισχύσουν περισσότερο και κατ' επέκταση να δημιουργούν πρόσθετα προβλήματα στις μεταξύ τους σχέσεις.

γ) Νευρικότητα - ανησυχία.

Ο έφηβος βιώνει μια υπερένταση, έχει μια υπερκινητικότητα, δεν μπορεί να συγκεντρώσει την προσοχή του σε ένα τομέα. Έτσι, όσο ο έφηβος προσπαθεί να ελέγξει τις ψυχικές του εντάσεις τόσο περισσότερη νευρικότητα και ανησυχία εκδηλώνει.

δ) Αυξημένη ευσυγκινησία: Ο έφηβος διακατέχεται από μια κακοκεφιά και από μια τάση να ξεσπάει σε κλάματα με την παραμικρή αφορμή. Ο έφηβος με το παραμικρό απογοητεύεται αφού ο εγωισμός του θίγεται από ασήμαντες αιτίες.

Την ευσυγκινησία του αυτή την εκδηλώνει ιδίως προς τους οικείους του. Συχνά φιλονικεί με τα αδέρφια του. Το κορίτσι συχνά ξεσπάει σε υστερικής μορφής κλάματα ενώ το αγόρι βυθίζεται σε μελαγχολικές καταστάσεις ή σε βίαιες εκρήξεις.

Η έντονη αυτή ευσυγκινησία του εφήβου είναι επακόλουθο της διαταράξεως της ισορροπίας των ορμονών. Με την πάροδο της ηλικίας σύντομα εξασφαλίζεται ορμονική ισορροπία και οι αποκλίνουσες ψυχικές καταστάσεις παρέρχονται.

ε) Εναντίωση προς κάθε μορφή εξουσίας: Ενώ το παιδί της σχολικής ηλικίας συνεργάζεται και πειθαρχεί, ο έφηβος έχει έντονη την τάση να ανθίσταται και να εναντιώνεται σε κάθε μορφή εξουσίας. Οι συγκρούσεις των εφήβων με τους γονείς τους κορυφώνονται γύρω στο 13^ο έτος της ηλικίας όσο πιο περιοριστικοί είναι οι γονείς τόσο πιο συχνά και έντονα εκδηλώνεται η αντίσταση του εφήβου προς την εξουσία των γονέων. Έξαλλου οι αντικοινωνικές πράξεις, μικρής σημασίας, που συχνά παρατηρούμε στους εφήβους μαθητές και μαθήτριες, όπως ψίθυροι στην τάξη, αδιαφορία για το μάθημα, διάσπαση προσοχής, ανυπακοή, αγένεια και χυδαιότητα είναι τρόποι με τους οποίους προσπαθεί ο έφηβος να εκδηλώνει την εναντίωση του προς τη σχολική εξουσία. Όσο όμως προχωρεί η εφηβεία οι εκδηλώσεις αυτές μειώνονται.

στ) Έλλειψη αυτοπεποίθησης: Ο έφηβος κυριαρχείται από έντονο συναίσθημα αβεβαιότητας και ανασφάλειας. Αυτή η έλλειψη της αυτοπεποίθησης εντείνεται από τις ανησυχίες και τους φόβους που βιώνει ο έφηβος για τη σωματική του ωρίμανση, την καταλληλότητα κ.α. Συχνά η εναντίωση του προς τις υποδείξεις των μεγάλων ή η ανταρσία που εκδηλώνει, εκπηγάζουν από ένα χαμηλό αυτοσυναίσθημα και επειδή φοβάται μήπως δεν μπορέσει να ανταπεξέλθει στα καθήκοντα του, επαναστατεί και αρνείται να τα εκτελέσει.

ζ) Ονειροπόληση: Συχνά ο έφηβος αφήνει τη σκέψη του να περιπλανηθεί στο χώρο της φαντασίας. Η ονειροπόληση είναι μια από τις προσφιλείς ενασχολήσεις του, γιατί δίνει διέξοδο στον έντονο συναισθηματισμό του και γιατί ικανοποιεί την επιθυμία του να μείνει μόνος.

Οι παραπάνω ψυχολογικές αντιδράσεις χαρακτηρίζουν τους εφήβους σαν σύνολο και όχι τον κάθε έφηβο. Για το λόγο αυτό σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να θεωρηθεί ότι όλοι οι έφηβοι ανεξαιρέτως παρουσιάζουν τα παραπάνω χαρακτηριστικά, αφού ένας μπορεί να συγκεντρώνει λίγα, ένας άλλος περισσότερα και ένας άλλος όλα τα προαναφερόμενα.

Συνοπτικά η εφηβεία είναι η μόνη περίοδος στην πορεία της ζωής του ανθρώπου κατά την οποία οι βιοσωματικές αλλαγές αποτελούν για το ίδιο το ανα-

πτυσσόμενο άτομα αντικείμενο ιδιαίτερου ενδιαφέροντος και διαρκούς προσωπικής ενασχόλησης. Στην ηλικία αυτή οι μεταλλαγές που υφίσταται το σώμα απασχολούν ζωηρά το άτομο και γίνονται η αίτια για πολλές από τις αγωνίες και τις ψυχικές εντάσεις που συχνά βιώνουν οι έφηβοι.

Εξαιτίας αυτής της ιδιαιτερότητας που εσωκλείει αυτό το στάδιο της ανθρώπινης εξέλιξης ο κάθε γονέας και εκπαιδευτικός είναι υποχρεωμένος να γνωρίζει ότι ένα μεγάλο μέρος της γενικής ανησυχίας και ψυχικής εντάσεως που βιώνει και εκδηλώνει ο έφηβος (νευρικότητα, ακόρεστη όρεξη, αφηρημάδα - ονειροπόληση, έλλειψη συγκεντρώσεως τις προσοχής κόπωση κ.α.) οφείλεται σε καθαρά βιοσωματικές αλλαγές. Αντιθέτως όποιος αγνοήσει αυτήν την ιδιαιτερότητα της εφηβείας θα αναλωθεί σε ανώφελες προσπάθειες εξωτερικής πειθαρχήσεων του εφήβου.

Τέλος δεν πρέπει να αντιμετωπίζουμε πολλές από τις ανεπιθύμητες μορφές συμπεριφοράς ούτε με σαρκασμό και γελοιοποιήσει ούτε με παραινέσεις αλλά επιδεικνύοντας κατανόηση, συμπάθεια, υπομονή και έχοντας πάντα κατά νου ότι η συμπεριφορά του είναι παροδική.

Βιβλιογραφία

Μαρκαντώνη ,Ι., Παιδαγωγική Ψυχολογία
Παρασκευόπουλος ,Ι., Εξελικτική Ψυχολογία
Τατάκης, Ι, Παιδαγωγική
Χάντφελντ,Τ,Α., Παιδικότητα και Εφηβεία

* Το παρόν άρθρο δημοσιεύθηκε τον Ιούνιο 1996 στο τέταρτο τεύχος του περιοδικού «Ο Διαβάτης της Νισύρου»